

DE LIQUIDATIE VAN DE KOLENMIJNBOW IN LIMBURG IN HET LICHT VAN HET NEDERLANDSE ENERGIEBELEID

J.A.M. MOLKENBOER¹⁾

SUMMARY

THE TERMINATION OF COAL MINING IN THE NETHERLANDS AS A RESULT OF NATIONAL ENERGY POLICY

A unique feature of the termination of Netherlands coal mining for which there is no precedence is the planned and gradual run down of a complete industry, because developments in the energy market made continued economic exploitation of coal impossible. Moreover, the liquidation is being carried out rather quickly and in an area of very limited extend and is therefore creating unique problems in the search for new employment opportunities.

✓ As the state owns the largest coal mining enterprises, involvement by the government was unavoidable, the more so as the mines had to be closed down before they were technically depleted with the timing being set by the availability of cheaper replacing fuels.

The author discusses all the reasons which lead to the decision to close down the mines and wonders whether in retrospect these reasons justified the policies followed.

In 1965 it became apparent that solid fuels were losing their importance in the Netherlands supply of energy. It could be assumed that our steel industry would require less domestic coal, while power generation was increasingly being taken over by oil and natural gas. The competitive position of the Netherlands industry demanded the use of the cheapest possible source of energy. Even the mines' own consumption of coal for the generation of electricity and the manufacturing of coke and coke-gas could no longer be economically justified.

In the meantime a significant expansion of crude oil refining capacity in the Netherlands was noticeable. Its input is subject to a certain risk — as it does in all of western Europe — of being interrupted.

Groningen gas, however, could absorb satisfactorily this risk element which previously has been absorbed by the coal mining industry.

The decline in the share of solid fuels in the energy market has been more rapid than had been forecasted. However, the Netherlands balance of payment has not suffered as the export value of natural gas exceeded the former export value of coal. Oil consumption has also increased but so has the export of refined products.

The social aspects of the guiding policy in the liquidation process are summarized by the author as follows:

- a. Supported by the general re-industrialization process the state and privately owned mines are diversifying their activities.
- b. The high rate of industrial growth has lead to increased employment opportunities, even without the government's involvement.

In retrospect it seems that the policies followed were generally successful, but it should be kept in mind that human relations were severely affected and that a few weak spots remain which are difficult to rectify. The state accepted a burden of N.fl. 1750 million (approx. US \$ 500 million) to carry out a policy which had to be socially and economically acceptable. It is expected that some time in the future the final outcome will be considered favourable mainly as a result of the splendid co-operation in many fields which one has witnessed so far.

INLEIDING

De liquidatie van de Nederlandse kolenmijnbouw betekent een operatie, waarvan het diep ingrijpende karakter gelijksoortige maatregelen ten opzichte van andere bedrijfstakken verre overtreft. Vooreerst gaat het hier om de geleidelijke liquidatie van een gehele

¹⁾ Plaatsvervangend Directeur-Generaal voor Industrie en Handel van Ministerie van Economische Zaken.

bedrijfstak en niet slechts om het stilleggen van een of meer marginale produktiebedrijven, ten faveure van niet of minder marginale ondernemingen, wier toekomstvooruitzichten daardoor zouden kunnen worden verstevigd. Zoals hierna zal blijken kon n.l. reeds in het begin der 60-er jaren voor de gehele bedrijfstak worden gesteld — afgezien van onderling soms sterk afwijkende kosten- en opbrengstverhoudingen — dat binnen afzienbare tijd zowel de afzetmogelijkheden als de opbrengstprijzen zouden worden geconfronteerd met een situatie op de energiemarkt, welke een rendabele of zelfs maar kosten-dekkende exploitatie van alle Nederlandse mijn-ondernemingen structureel onmogelijk zou gaan maken.

Op de tweede plaats betreft het een bedrijfstak, waarvan alle ondernemingen gevestigd zijn binnen een zeer beperkt gebied, hetgeen onder meer betekent dat de basis van werkgelegenheid en welvaart in dit gebied voor een substantieel deel op de tocht zou komen te staan, indien niet met zekerheid kon worden verwacht, dat voldoende alternatieve industriële of andere werkgelegenheidsbronnen tijdig voorhanden zouden zijn.

Tenslotte zou de liquidatie, alhoewel geleidelijk te realiseren, toch plaatsvinden in een zo kort tijdsbestek, dat de voordelen van een meer in de tijd gespreide inkrimping — waarbij gedacht zou kunnen worden aan een periode van 15 à 20 jaar — kwamen te vervallen. Deze voordelen zouden onder meer gelegen kunnen hebben in een in principe voortbestaande, zij het in de loop der tijd geleidelijk afnemende, werkgelegenheid voor de in dienst zijnde mijnwerkers in de mijnen zelf, gepaard gaande met een wijziging van de opleiding van een nieuwe generatie in de richting van andere beroepen. De omstandigheid, dat de sluiting zich moest voltrekken binnen een periode van circa 10 jaar betekende, dat ook voor de gehele bestaande bezetting van circa 45.000 werknemers — waarvan velen midden in hun carrière — een omschakeling noodzakelijk werd, die door het grote aantal en de genoemde noodzakelijkheid van voldoende creatie — naar aantal en naar kwaliteit — arbeidsplaatsen bijzondere problemen opwierp, zowel van sociale als financiële aard.

Reeds op grond van deze omstandigheden was het onvermijdelijk en noodzakelijk, dat de nationale Overheid nauw bij de mijnsluitingsproblematiek zou moeten worden betrokken. Alleen reeds de financiële consequenties van het te voeren sluitingsbeleid

gingen de mogelijkheden van de mijnindustrie verre te boven. Gesteld zou kunnen worden, dat een mijnbedrijf uit zijn aard letterlijk een “uitputtingsbedrijf” kan worden genoemd en dus vanaf de aanvang ook op financieel gebied in voldoende mate voorzieningen zouden moeten zijn getroffen om de extra lasten van een te zijner tijd onvermijdelijke afloop en sluiting op te vangen. Hierbij wordt dan echter over het hoofd gezien, dat door het gevoerde sluitingsbeleid deze kosten zich ver voor het tijdstip van technisch-geologische uitputting zouden voordoen.

Een tweede reden voor vergaande overheidsbemoeiing met dit proces hield uiteraard verband met de omstandigheid, dat het hier ging om een bedrijfstak, welke tot voor kort de belangrijkste nationale bron van energiegrondstoffen presenteerde, waarop jarenlang een groot deel van de nationale energiehuishouding was gebaseerd. Een structurele wijziging in deze bedrijfstak zou derhalve zijn invloed hebben op de gehele nationale economie en diende daarom te worden afgestemd op de mogelijkheden van vervanging door andere energiegrondstoffen.

Tenslotte was de nationale Overheid ook rechtstreeks en wel als eigenaresse van de grootste Limburgse mijnonderneming — de N.V. Nederlandse Staatsmijnen — bij de toekomstige ontwikkeling van de bedrijfstak betrokken. Doordat de eerste inkrimping vooral betrekking had op de produktie van industriekolen, moesten de Staatsmijnen — als enige onderneming die in het bezit was van uitsluitend industriekolen producerende mijnzetels — bij het sluitingsproces vóórlop gaan.

In het navolgende zal in hoofdlijnen worden weergegeven, op welke gronden in Nederland besloten is tot algehele liquidatie der bedrijfstak en of en in hoeverre thans — nu het proces reeds voor een belangrijk deel is voltooid — deze gronden juist zijn gebleken. Daarbij zullen tevens het daardoor opgeroepen acute werkgelegenheidsprobleem in Limburg en de ontwikkelingen en vooruitzichten te dezer zake kort worden besproken. Het gaat daarbij niet om een rechtvaardiging van het beleid, waartoe in de jaren na 1965 is geöpteerd; de juistheid hiervan kan eerst in de verdere toekomst en dan door daarbij niet rechtstreeks betrokkenen worden gegeven. Het gaat meer om de “filosofie” die toen dit beleid bepaalde en ook nu nog bepaalt. Er moest een optimale oplossing worden gezocht en gevonden voor een uitermate

complexe problematiek met behulp van destijds aanwezige kennis en inzicht bij alle betrokkenen, die zich bewust waren van menselijke imperfectie.

DE POSITIE VAN DE VASTE BRANDSTOFFEN IN DE NEDERLANDSE ENERGIEHUISHOUDING

De energievoorziening in Nederland, voorheen en in de toekomst, wordt in een afzonderlijk artikel van drs. Geertman in dit nummer uitvoerig behandeld. In het kader van een belichting van het door Nederland ontwikkelde sluitingsbeleid der Limburgse kolenmijnen kan daarom worden volstaan met het releveren van die aspecten uit de totale energieproblematiek, die voor dit beleid primair relevant werden geacht. Daarbij ging het in de eerste plaats om de vraag, of en in hoeverre ook in de toekomst de eigen vaste brandstoffen nog voor langere tijd noodzakelijk benodigd zouden zijn voor het voorzien in de nationale energiebehoefte.

Reeds in 1965 kon duidelijk van een afnemende betekenis van de vaste brandstoffen voor de Nederlandse energiehuishouding worden gesproken, zoals blijkt uit de navolgende tabel.

TABEL I

Ontwikkeling aandeel Nederlandse vaste brandstoffen in de totale Nederlandse energievoorziening¹⁾

(in miljoenen ton SKE)	1950	1955	1960	1965
Vaste brandstoffen	16,4	17,5	16,1	13,5
— waarvan uit Nederlandse kolen	(11,2)	(9,2)	(8,4)	(7,7)
Vloeibare brandstoffen	4,5	10,0	15,1	29,0
Aardgas	—	0,2	0,4	1,7
Overige primaire energiedragers	—	0,1	0,2	0,4
Totaal	20,9	27,8	31,6	44,2
Aandeel Nederlandse vaste brandstoffen (in %)	54,0	33,0	24,5	15,5

Bij een kritische beschouwing van de toekomstige afzetmogelijkheden binnen Nederland van de Limburgse kolenproductie waren in 1965 vooral de navolgende factoren van belang.

IJzer- en staalindustrie

Deze industrie zou technisch gezien waarschijnlijk nog lange tijd een grote afnemer kunnen zijn van Nederlandse kolen (in de vorm van cokeskolen voor de eigen cokesovens of cokes van de cokesovens van de N.V. Nederlandse Staatsmijnen. In tegenstelling echter tot de situatie in andere EGKS-landen vond de staalproductie in Nederland niet plaats binnen eenzelfde ondernemingsverband als de kolenmijnbouw en was er zelfs geen sprake van een ander verband dan een zuiver commerciële. De Nederlandse staalindustrie heeft zich vanaf den beginnedoor de concurrentiepositie vrij moeten opstellen en in principe alleen Nederlands produkt afgenomen, indien dit uit kwaliteits- en prijsoverwegingen aanvaardbaar werd geacht.

Een wijziging in dit beleid mocht niet worden verwacht; integendeel. De kostenstijgingen in Nederland, w.o. voornamelijk de loonstijgingen, leidden met name in de kolenmijnbouw — alwaar b.v. 2/3 der totale kosten uit arbeidskosten bestaat — tot voortgaande prijsstijgingen terwijl anderzijds de kolenproductie in andere landen (met name in de USA) onder aanzienlijk gunstiger omstandigheden plaatsvond (gedeeltelijk dagbouw) en ook de zeevrachtkosten door de ontwikkeling van grotere schepen een dalende tendens vertoonden. Op grond hiervan leek een voortgaande daling van de afname van Nederlandse vaste brandstoffen door de Ned. staalindustrie onvermijdelijk.

Elektrische centrales

De energiegrondstoffenvoorziening van elektrische centrales in Nederland ging duidelijk in de richting van een zich baseren zowel op olie als op aardgas, waarbij dan de kolen hoogstens in reservepositie zouden worden gehouden. Deze ontwikkeling stond in tegenstelling tot de situatie in de andere West-Europese landen waar het als vanzelfsprekend werd geacht, dat werd bevorderd dat de nationale centrales zich primair op afname van nationale vaste brandstoffen baseerden. De concurrentiepositie van de Nederlandse industrie gedooft echter geen elektriciteitsproductie, die niet is gebaseerd op de goedkoopste energiegrondstoffen. Ook de eigen centrales van de mijnbedrijven zouden op den duur — alleen reeds uit kostenooptpunt — benutting van uitsluitend eigen kolen als grondstof moeten verlaten, teneinde voor hun bedrijfsvoering, met name voor de chemische bedrijven van Staats-

¹⁾ Incl. bunkerhoeveelheden zeevaart. 1

mijnen, over een concurrerende energievoorziening te kunnen blijven beschikken.

Overheidsdwang of subsidies ter bevordering van het verbruik van Nederlandse kolen zouden slechts een beperkt en in de tijd aflopende soulaas kunnen bieden. Desondanks was het vooral met het oog op een sociaal aanvaardbaar tempo van inkrimping der mijnindustrie, onvermijdelijk, dat zowel de Nederlandse elektrische centrales alsook de staalindustrie — de eerste gedurende langere tijd dan de laatste — bereid zouden moeten zijn die hoeveelheden Nederlandse kolen af te blijven nemen, die niet geëxporteerd konden worden.

Overige industrie

De verslechterende concurrentiepositie van de vaste brandstoffen als energie- en warmtebron leidde ook hier reeds in een eerder stadium tot een voortgaande omschakeling op andere grondstoffen, aanvankelijk op olie en later in toenemende mate ook op aardgas. Daar kwam bij, dat de Overheid moeilijk invloed op het verbruik van bepaalde energiegrondstoffen kon uitoefenen.

Particuliere huishoudingen

De vlucht uit de vaste brandstoffen — zowel op grond van prijsoverwegingen als op grond van door de toenemende welvaart veranderende stookgewoonten — tekende zich eveneens in deze sector duidelijk af. Het in grote hoeveelheden beschikbaar komen van aardgas uit Groningen zou deze ontwikkeling slechts versnellen.

Eigen verbruik der mijnen

Hierboven is reeds gewezen op de positie van de eigen centrales van de mijnondernemingen. Doch ook de eigen verwerking van cokeskolen tot cokes bij de Staatsmijnen zou onder de druk van de prijsontwikkeling op de cokesmarkt en van de opmars van de olie en het aardgas onvermijdelijk een aflopend karakter gaan dragen. Op de West-Europese markt voor cokeskolen en cokes ten behoeve van de staalindustrie was de Nederlandse producent — in tegenstelling tot de elders bestaande bindingen tussen de kolen- en staalindustrie — in feite de marginale leverancier. Alleen de kwaliteit van het Nederlands product en bijzondere commerciële inspanningen stonden hier

tegenover.

De afzet van cokesovengas aan derden tenslotte zou zich tegenover het aardgas niet kunnen handhaven terwijl de snel expanderende chemische industrie van de Staatsmijnen DSM — aanvankelijk nagenoeg geheel gebaseerd op cokesovengas — zich, mede onder de druk der internationale concurrentie, van deze grondstof zou moeten losmaken en overgaan op aardgas en oliederivaten.

Samenvattend kon worden gesteld, dat de behoefte van de nationale economie aan vaste brandstoffen niet alleen reeds beperkt was doch ook een duidelijk aflopend karakter droeg, zodat uit dien hoofde niet kon worden gepleit voor een voortzetting van een steeds meer verliesgevende eigen nationale mijnbouw. Tegen deze conclusie konden slechts een tweetal overwegingen worden ingebracht, n.l. het aspect van de veiligstelling van de voorziening door andere energiegrondstoffen en de mogelijkheden van een rendabele export van de nationale kolenproductie.

Wat het eerste punt betreft bleek het van wezenlijke betekenis, dat Nederland met name vanaf 1945 een beleid had gevoerd, dat bewust was gericht op de bevordering van een vrije vestiging van internationale olieconcerns zonder enige discriminatie. Dit had ertoe geleid, dat deze concerns omvangrijke raffinaderijen in Nederland hadden gevestigd met als gevolg, dat de in Nederland geproduceerde hoeveelheid olieproducten de eigen behoefte verre overtrof.

Uiteraard nam dit voor de nationale energievoorziening in geval van moeilijkheden het risico rond de aanvoer van ruwe olie niet weg. Hierbij dient echter te worden bedacht, dat door de grote verscheidenheid van de alhier gevestigde ondernemingen deze aanvoer vanuit de meest uiteenlopende delen van de wereld plaatsvindt, waardoor het risico van het stokken van de totale import belangrijk wordt verlaagd. Daarbij komt dat, in geval van werkelijk ernstige aanvoermoeilijkheden, niet alleen Nederland hierdoor zou worden getroffen doch geheel West-Europa en in dat geval zou een relatief beperkte eigen kolenproductie — tegen aanzienlijke financiële offers in stand gehouden — waarschijnlijk weinig soulaas kunnen bieden. Dit laatste klemde temeer, sinds in Groningen een zo omvangrijk voorkomen van aardgas was aangetroffen, dat deze de "veiligheidsfunctie" zou kunnen overnemen tegen belangrijke lagere kosten dan de nationale mijnbouw.

De nationale energievoorziening zou tenslotte — zo nodig — bij problemen op langere termijn althans

voor een deel terug kunnen vallen op opvoering van de import van kolen. Ter voorziening in dekkingsproblemen op korte termijn zou een regeling met betrekking tot voorraadvorming van olie een oplossing dienen te bieden.

Wat het tweede punt betreft, de opvoering van de export ter instandhouding van de eigen kolenproductie zou — zoals uit het voorgaande blijkt — uitsluitend via aanzienlijke overheidssubsidies mogelijk zijn geweest, waarvoor in de Nederlandse situatie de noodzaak ontbrak. Bovendien zou dit in feite hebben betekend, dat subsidie zou worden verleend aan de buitenlandse afnemers voor een produkt.

De conclusie kon dan ook geen andere zijn dan dat gelet op:

1. de aflopende nationale behoefte en vraag naar vaste brandstoffen in het algemeen en naar de Nederlandse kolen in het bijzonder;
2. de relatief sterke positie van Nederland op het gebied van de produktie van alternatieve energiegrondstoffen (olie en aardgas); en
3. de aansienlijke financiële offers, welke een instandhouding van de kolenproductie van de nationale gemeenschap zou vergen,

deze produktie zou moeten worden opgegeven of tenminste in aanzienlijke mate zou kunnen en moeten worden ingekrompen.

Deze "filosofie" van de totale aan de orde zijnde problematiek rond het energievoorzieningsaspect is uitvoerig en gedocumenteerd weergegeven in de eerste en tweede "nota inzake de mijnindustrie en de industriële herstructurering van Zuid-Limburg" dd. 14 december 1965 resp. 18 september 1969. Zij werd als richtlijn voor het te voeren beleid op lange termijn aanvaard zowel door de Staten Generaal als door alle hierbij betrokken groeperingen. Het noodzakelijke complement van dit beleid, eveneens in de gevoerde Nota's weergegeven en aanvaard, hield een zodanige financiële begeleiding van het sluitingsproces vanwege de Overheid in dat ernstige sociale repercussies zoveel mogelijk zouden worden opgevangen.

Voor het aspect van de energievoorziening is het van belang na te gaan, of en in hoeverre de destijds gekoesterde verwachtingen aangaande de voorziening inderdaad werkelijkheid zijn geworden. Dit kan zonder meer worden beoordeeld aan de hand van de navolgende cijfers.

TABEL II

Ontwikkeling aandeel Nederlandse vaste brandstoffen in de totale Nederlandse energievoorziening.¹⁾

(in miljoenen ton SKE)

	1965	1970 ²⁾	1975	1980
			raming	
Vaste brandstoffen	13,5	9,4	4,5	3,5
— waarvan uit Nederlandse kolen	(7,4)	(2,3)	(0)	(0)
Vloeibare brandstoffen	29,0	46,6	58,0	75,5
Aardgas	1,8	15,2	36,5	52,0
Overige primaire energiedragers	0,4	1,0	3,0	5,5
Totaal	44,2	75,1	102,0	136,5
Aandeel Nederlandse vaste brandstoffen in %	15,5	3,0	—	—

Het voor 1975 — 1980 geraamde verbruik van vaste brandstoffen heeft — naast een geringe hoeveelheid huisbrandkolen — in hoofdzaak betrekking op het verbruik van cokeskolen/cokes door de staalindustrie. De teruggang van het aandeel van de vaste brandstoffen is in de afgelopen jaar aanzienlijk sneller verlopen, dan destijds — bij de formulering van het sluitingsbeleid van de Nederlandse mijnen — kon worden aangenomen. De oorzaken hiervan liggen enerzijds in de plaatsgevonden prijsontwikkeling der verschillende energiedragers en anderzijds in de andere voordelen van aardgas resp. olie voor de verbruikers, welke in de afgelopen jaren duidelijk naar voren kwamen. Al is derhalve het tempo van de verdringing van de kolen destijds onderschat, de tendens van de verwachte ontwikkeling is ongetwijfeld juist gebleken.

In dit geheel is het voorts van bijzonder belang, dat de aanzienlijke daling van de eigen kolenproductie geen ongunstige gevolgen heeft gehad voor de nationale betalingsbalans en dat dit ook in de toekomst niet het geval zal zijn. De nationale kolenproductie is immers op de eerste plaats vervangen door de opgevoerde aardgasproductie in Groningen. Daarbij overtreft de export van een belangrijk deel van dit gas de vroegere export van Nederlandse kolen in sterke mate.

De eveneens aanzienlijke stijging van het oliegebruik is weliswaar geheel afkomstig uit importen, doch de invloed van deze importstijging op de betalingsbalans mag niet uitsluitend worden gezien in verband met de stijging van het energieverbruik doch

¹⁾ Inclusief bunkerhoeveelheden zeevaart.

²⁾ Voorlopig cijfer.

dient vooral te worden beoordeeld tegenover de daardoor gerealiseerde toegevoegde waarde via export van raffinaderijprodukten en — in toenemende mate — via de ontwikkeling van de nationale petrochemische industrie.

Voor de toekomst tenslotte zal alleen nog sprake zijn van toenemende import van vaste brandstoffen in hoofdzaak ten behoeve van de staalindustrie; zoals eerder vermeld importeerde deze industrie in het verleden een belangrijk deel van haar verbruik aan cokeskolen en cokes, zodat hier moeilijk sprake kan zijn van een additionele verslechtering van de betalingsbalans uit dezen hoofde.

Samenvattend kan worden gesteld, dat ondanks de geleidelijke sluiting van de Nederlandse mijnen de energievoorziening van Nederland zich heeft voltrokken als destijds werd verwacht, waarbij in de sterk gegroeide Nederlandse energiebehoefte zonder moeilijkheden is voorzien en tegen prijzen, welke zeker niet hoger liggen dan die in de omringende landen.

SOCIALE ASPECTEN VAN HET LIQUIDATIEBELEID

Bij het overwegen van alle aspecten van het liquidatiebeleid wogen de consequenties hiervan voor werkgelegenheid en welvaart in Zuid-Limburg uiteraard ook voor de nationale Overheid bijzonder zwaar. Van de aanvang af is door de Regering dan ook gesteld, dat de geleidelijke liquidatie van de kolenproductie in combinatie met een geleidelijke opbouw van werkgelegenheid-verschaffende objecten in Zuid-Limburg zou moeten plaatsvinden. Het teloor gaan van 45.000 arbeidsplaatsen en het ontvallen van een — tot nu toe relatief omvangrijke — inkomstenbron voor de gehele mijnstreekbevolking diende in elk geval zodanig te worden opgevangen, dat op korte termijn tenminste een redelijk uitzicht voor vervangende werkgelegenheid en inkomsten zou worden geboden en tegelijkertijd alle nodige aandacht aan omscholing en herscholing zou gaan worden besteed.

Ervan uitgaande, dat voor deze problematiek passende oplossingen zouden kunnen en moeten worden gevonden, kon bij het afwegen van de te verwachten sociale consequenties van liquidatie van de mijnen op korte termijn — tegenover de hieraan ongetwijfeld verbonden aanzienlijke nationaal-economische voordelen — echter tevens rekening worden gehouden met de volgende omstandigheden:

1. de tewerkstelling van Nederlandse arbeidskrachten in de mijnen liep, ook afgezien van een eventueel inkrimpings- of sluitingsbeleid, sterk terug. Enerzijds hing dit samen met de toenemende nationalisatie en mechanisatie van het productieproces onder- en bovengronds en anderzijds met de bij stijgende welvaart te constateren afnemende geneigdheid vooral bij de jongeren om de zware mijnarbeid te verrichten. Deze laatste omstandigheid had in de jaren tot 1965 bij de mijnen reeds geleid tot een toenemende tewerkstelling van buitenlandse arbeidskrachten en het zag er naar uit, dat deze ontwikkeling zich versterkt zou doorzetten. Voortzetting van de productie — met behulp van overheidssubsidie — zou aldus gaan leiden tot het kunstmatig instandhouden van werkgelegenheid, waarvan een toenemend aantal buitenlandse arbeidskrachten, teneinde daarmede kolen te verkrijgen, waarin noch in het binnen- noch in het buitenland behoefte bestond. Mede gezien de verder stijgende welvaart pleitten ook de arbeidsomstandigheden ondergronds voor een liquidatie van deze bedrijfstak;
2. rekening houdend met het omvangrijke natuurlijke verloop van Nederlandse ondergrondse mijnwerkers is bij het sluitingsbeleid gestreefd naar een concentratie van ondergronds op die zetels, waarvan de exploitatie relatief het minst verliesgevend is, zodat reeds op korte termijn tot sluiting van enkele zetels zou kunnen worden overgegaan.

Hiervan uitgaande kon worden gesteld, dat de sociale consequenties van mijnsluiting weliswaar ingrijpend zouden zijn, doch dat zij enerzijds door beide vorengenoemde omstandigheden zich enigermate beperkt zouden manifesteren en anderzijds bij een uitstellen van de beslissing niet in ernst en omvang zouden verminderen; integendeel. Gelet immers op de te verwachten verdere ontwikkeling van de lonen zouden de kosten van sluiting, financiële steun in de overgangsperiode, kosten van herscholing e.d. in de komende jaren alleen maar hoger worden.

Tenslotte zou ook met het verstrijken van de tijd de industrialisatie van Zuid-Limburg moeilijker tot stand kunnen komen wanneer ook in aangrenzende mijnbekkens in het buitenland via overheidsbijdragen de vestiging van nieuwe industriële projecten op grotere schaal zou worden bevorderd.

Op grond van deze omstandigheden werd gecon-

cludeerd dat de sociale repercussies van algehele liquidatie der bedrijfstak ernstig zouden zijn, en de kosten om deze adequaat op te vangen hoog, maar dat zij onvermijdelijk waren uit hoofde van de hiervoren samengevatte ontwikkelingen op energiegebied. Tevens ontstond de overtuiging dat, gegeven de noodzaak van liquidatie, deze het beste zo snel mogelijk en binnen zo kort mogelijke termijn diende te worden voltrokken. Zoals gezegd dienden daarbij het tempo en de mate van inkrimping resp. sluiting van de mijnzetels ten principale te worden aangepast aan het tempo en de mate, waarin nieuwe werkgelegenheid zou kunnen worden gerealiseerd.

De in dit kader getroffen maatregelen kwamen neer op een tegemoetkoming aan datgene, wat door de betrokken groeperingen — verenigd in de Mijn Industrie Raad — werd voorgesteld en zij zijn in een afzonderlijk artikel in dit nummer uitvoerig geschilderd. Dit beleid heeft ertoe geleid, dat tot nu toe circa 70% van de in 1965 in de mijnindustrie aanwezige arbeidskrachten is afgevoerd en dat dit proces zich heeft voltrokken zonder de fricties en moeilijkheden, die elders wel met de realisatie van een zo ingrijpend proces gepaard zijn gegaan.

Afgezien van de gunstige invloed van de getroffen overheidsmaatregelen dient daarbij echter nadrukkelijk te worden gewezen op enkele factoren, waardoor de sociale problematiek in de afgelopen jaren enigermate kon worden opgevangen:

1. de eigen activiteiten van het grootste steenkolenmijnbedrijf, de Staatsmijnen, zowel op het gebied van een versnelde uitbouw van haar chemische bedrijven, alsook haar actieve aandeel in de herindustrialisatie van de streek schiepen nieuwe arbeidsplaatsen voor een groot deel van de vroegere bezetting van haar mijnbedrijven;
2. ditzelfde gold voor de industriële activiteiten, die door verschillende particuliere mijnondernemingen ter hand werden genomen; en
3. de oplevende algemene conjunctuur leidde voorts tot een toenemende werkgelegenheid — zowel in Zuid-Limburg als in het omringende grensgebied — ook zonder speciale hiertoe stimulerende overheidsmaatregelen.

Terugblikkend op de afgelopen 5 jaar kan worden gesteld, dat de sociale gevolgen van de liquidatie van de mijnindustrie in het algemeen weliswaar goed zijn opgevangen. Boven verwachting zijn de problemen,

die zich zouden hebben kunnen voordoen tot een minimum teruggebracht, doch desondanks zijn er een aantal vraagstukken blijven bestaan, waarvoor in de komende jaren alsnog een oplossing zal moeten worden gevonden. Anders dan destijds is aangenomen heeft met name de herplaatsing in de dienstensector een zodanige omvang aangenomen, dat mede hierdoor het voor de nieuw gevestigde industrieën beschikbaar komende — en aan deze in sommige gevallen ook toegezegde — aantal ex-mijnarbeiders belangrijk lager is komen te liggen dan aanvankelijk werd verwacht. Deze situatie is — althans op korte termijn — nog geaggraveerd door de sterk toegenomen pendel naar West Duitsland.

Een nog snellere liquidatie van de mijnindustrie is om verschillende redenen geen oplossing voor dit alles. Immers sociaal gezien (oudere werknemers) is dit geen oplossing. Bovendien dient rekening gehouden te worden met een gegeven afzetverloop op basis van aangegane contracten. Daarbij dient te worden bedacht dat — ondanks een tijdelijke soulaas door conjuncturele ontwikkelingen — er voor Zuid-Limburg nog een structureel werkgelegenheidsprobleem is blijven bestaan, mede omdat in de komende 5 jaar de thans nog in bedrijf zijnde mijnen zullen worden gesloten. Het behoort tot de taak der Overheid, om hierin mede te blijven voorzien.

SLOTBESCHOUWING

Nu het omvangrijke en op vele punten pijnlijke proces van de sluiting van de kolenmijnen in Zuid-Limburg ver is gevorderd en de laatste fase hiervan is ingegaan kan reeds een zeker oordeel over het geheel worden gegeven en dit oordeel is — alles tesamen genomen — duidelijk gunstig. Gunstig uit een oogpunt van plaatsgevonden en te verwachten ontwikkelingen op energiegebied. Gunstig ook wat betreft de opvang van het werkgelegenheidsprobleem. Bij dit laatste zij echter met nadruk aangetekend, dat een gebeuren als in Zuid-Limburg heeft plaatsgevonden ook op maatschappelijk gebied sporen nalaat en met name in mensen en menselijke verhoudingen diep ingrijpt op een wijze die niet in cijfers is weer te geven. Indien dan al zou kunnen worden gesteld, dat de totale uitgaven, welke de overheid in het kader van een sociaal verantwoord sluitingsproces voor haar rekening heeft genomen rond $f 1\frac{3}{4}$ miljard zullen belopen en dat deze kosten als zodanig ook natio-

naal-economisch gezien volledig verantwoord zijn, dan zijn hierin niet begrepen de nadelen welke de betrokken gemeenschap en individuen hebben geleden en nog zullen lijden door het verdwijnen van een voor de streek zo vitale industrie als de kolenmijnbouw in Zuid-Limburg decennia lang is geweest.

Tallose functies, welke voorheen door deze industrie op voortreffelijke wijze, soms ten voorbeeld voor andere bedrijfstakken werden waargenomen, zijn verdwenen of zullen binnenkort verdwijnen. Gedacht wordt hierbij b.v. aan medische verzorging, aan maatschappelijk werk op velerlei gebied en ook aan de omvangrijke steun, welke de mijnen steeds aan het culturele leven en aan de ontspanning en vrijetijdsbesteding in de streek hebben verleend. Het zal nog veel moeite kosten om deze leemten langs andere wegen adequaat op te vullen.

In het persoonlijke vlak zijn voorts — ondanks hulp bij om- en herscholing, ondanks nieuwe arbeidsplaatsen en begeleiding en ondanks bijbetalingsregelingen — moeilijkheden opgetreden en is persoonlijk leed voorgekomen op een schaal, die moeilijk exact is na te gaan en in het geheel niet in cijfers is uit te

drukken. Als het eindoordeel over de operatie gunstig zou mogen luiden moet hieraan worden toegevoegd dat dit slechts betrekkelijk is en dat het werk nog geenszins is voltooid.

Niet alleen zal, zoals hiervoren reeds is gesteld, ook in de komende jaren actieve zorg voor vervangende werkgelegenheid nodig zijn doch ook zullen in het brede maatschappelijke vlak voorzieningen moeten worden geschapen, waardoor het leefklimaat van Zuid-Limburg in al zijn aspecten weer de nodige stimulansen zal ontvangen.

Het vertrouwen bestaat, dat ook op deze punten het eindoordeel straks gunstig zal kunnen luiden. Dit vertrouwen is vooral gebaseerd op datgene, wat in de afgelopen 5 jaar reeds is kunnen worden verwezenlijkt via een nauwe samenwerking op alle gebieden van Overheid en bedrijfsleven al of niet met medewerking van de vakorganisaties, waarbij alle betrokkenen vanuit hun eigen positie kritisch doch in een geest van samenwerking en goede wil een positief aandeel hebben gehad in het zoeken naar optimale oplossingen en het eendrachtig verwezenlijken hiervan.

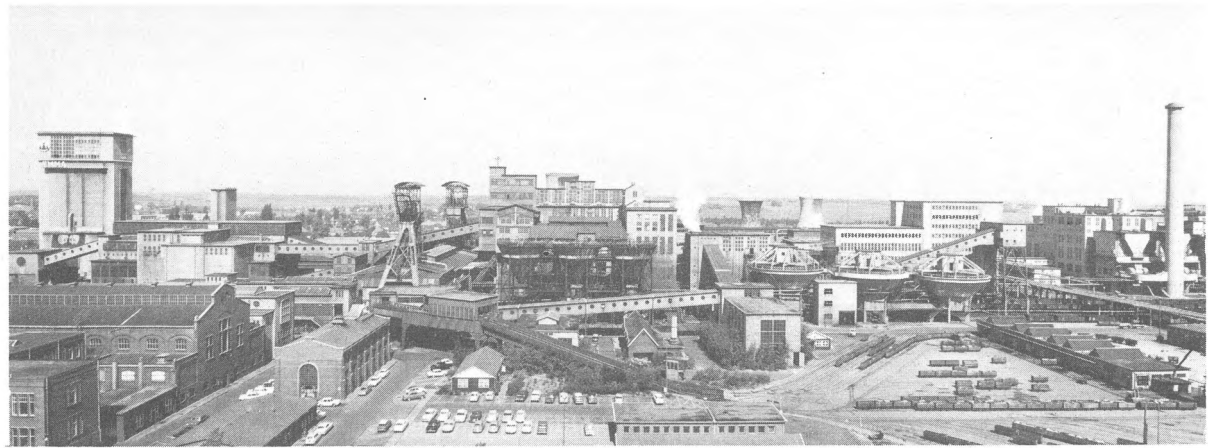
Overzicht van de mijnzetel 'Wilhelmina' van de N.V. Nederlandse Staatsmijnen, te Terwinselen, gemeente Kerkrade. Begin van de kolenproduktie in 1906; de kolenproduktie werd in 1969 beëindigd. De SYNTRACIET-fabriek links op de afbeelding is nog in bedrijf.

View of surface facilities Mine Wilhelmina (DSM), Terwinselen. Coal production from 1906-1969. The SYNTRACIET factory to the left in the illustration is still active.

Overzicht van de mijnzetel 'Emma' van de N.V. Nederlandse Staatsmijnen, te Treebeek, gemeente Heerlen. Begin van de kolenproduktie in 1911.

View of surface facilities Mine Emma (DSM), Treebeek. Start of coal production 1911.

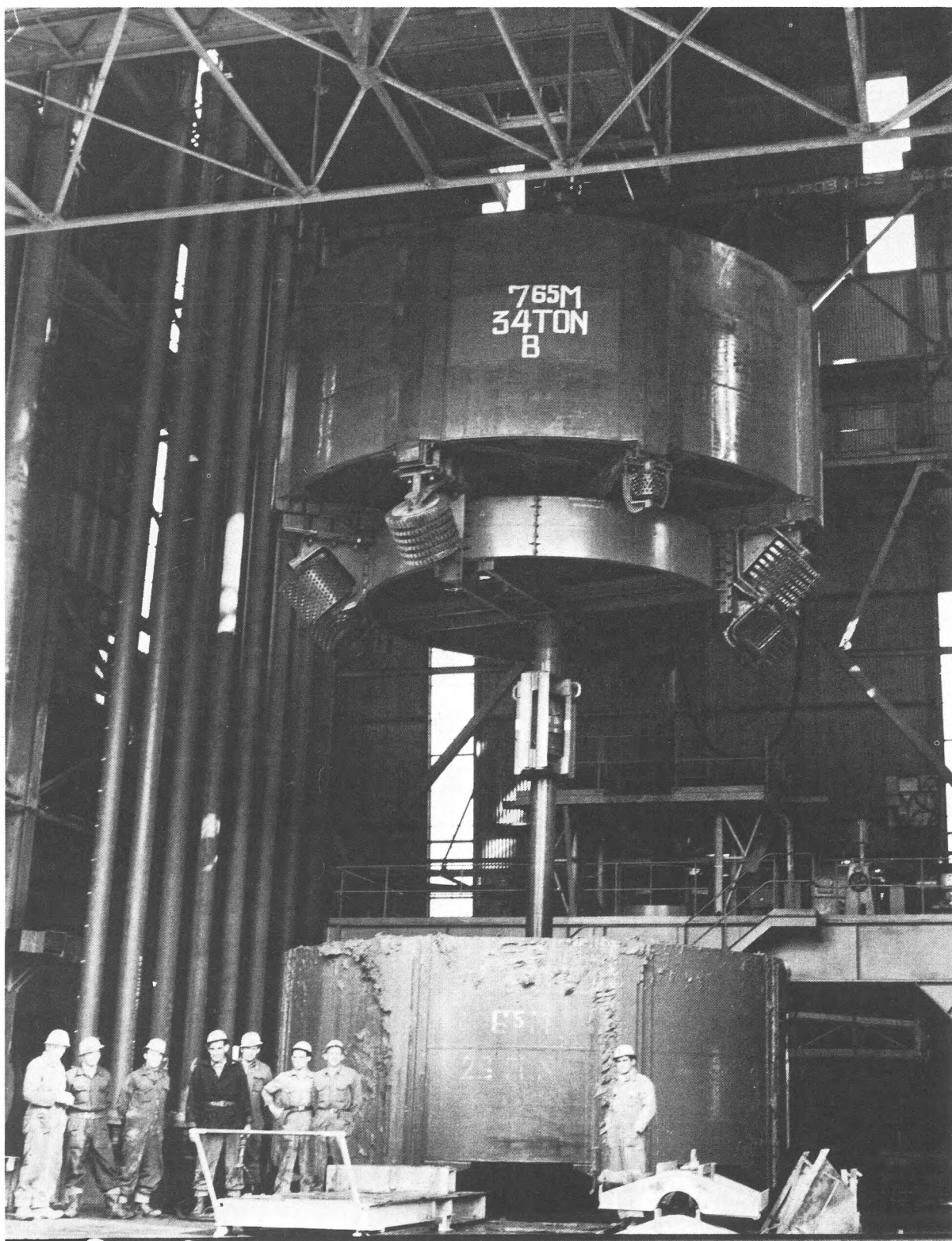
Overzicht van de mijnzetel 'Hendrik' van de N.V. Nederlandse Staatsmijnen, te Brunssum. Begin van de kolenproductie in 1915; in 1964 werd deze zetel opgeheven en de mijn geïntegreerd met de mijn 'Emma' te Treebeek.

View of surface facilities Mine Hendrik (DSM), Brunssum. Start of coal production 1915. In 1964 the subsurface works were absorbed by Mine Emma, the surface facilities now serve another purpose.

Overzicht van de mijnzetel 'Maurits' van de N.V. Nederlandse Staatsmijnen, te Geleen. Begin van de kolenproductie in 1923; de kolenproductie werd in 1967 beëindigd.

View of surface facilities Mine Maurits (DSM), Geleen. Coal production from 1923-1967,

Schacht in aanleg voor de mijnzetel 'Beatrix' van de N.V. Nederlandse Staatsmijnen in de gemeente Melick-Herkenbosch. In de jaren 1958-1962 werden twee schachten geboord met een diameter van 7,65 m. tot een diepte van 510 meter. De aanleg van de mijn is niet voortgezet.

Shaft being constructed for Mine Beatrix (DSM), Melick-Herkenbosch. Two shafts were dug during the years 1958-1962 to a depth of 510 meters (diameter 7.65 meters). The mine was never started.